

OSBORNE'UN ÖFKE'SİNE LACANCI BİR YAKLAŞIM

Nurten Birlik

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Abstract: Osborne's *Look Back in Anger* revolves around the aggressive angry young man Jimmy Porter, who can never feel satisfied with what life offers him. His financially deprived social status seems to aggravate his anger towards the individuals and the social institutions around him, however; when looked closely, it can be seen that his anger originates from certain things that he lived as a child. Against the background of Lacanian theory, it can be argued that Jimmy lived through a problematic Oedipal period and could not internalize the Law of the Father within the Symbolic Order he lived and, as a result, he is not happy with his position of a cast-away within this Symbolic Order. He can get rid of his anger only when he plays a game with his wife Alison in which he can re-create the symbiotic tie between the mother and the infant in the Imaginary phase, and in Lacanian terms, this is an attempt of a psychologically crippled individual who has not been positioned in the Symbolic Order during the Oedipal period to establish the Imaginary within the Symbolic. This justifies Jimmy's anger, which is, in fact, against the Law of the Father rather than the individuals around him.

John Osborne'un 1972'de dilimize *Öfke* adıyla çevrilen *Look Back in Anger* adlı oyunu 1956'da ilk kez sahnelendiğinde, İngiltere'de yeni bir tiyatro akımını başlatmıştır. 1950'lerde işçi sınıfının tek odalı sıkış tepiş evlerde verdiği yaşam savaşını anlattığı için oyuna "kitchen sink" (mutfak lavabosu) tiyatrosunun ilk örneği olarak bakıldı. Oyun alt tabakanın günlük yaşamını irdelerken takındığı katı gerçekçiliğinden dolayı, o dönemde Londra sahnelerini işgal eden Noel Coward ve Terence Rattigan gibi tiyatro yazarlarının İngiliz orta sınıfının kır evlerinde sürdürdükleri rahat yaşamı anlatan "drawing-room" komedilerine bir tepki olarak kabul edildi ve bu oyunla Osborne sınıf sorununu ilk kez İngiliz tiyatrosunda konu edinen yazar olmuştur.

Üç perdelik oyun. İngiltere'nin iç kısımlarında tek odalı bir çatı katında geçer. Alt tabakadan gelen ve şu anda bir şekerçi dükkanı işleten Jimmy Porter bu küçük evde emekli bir albayın kızı olan karısı Alison'la ve arkadaşı Cliff'le birlikte oturur. Oyun süresince diğer iki kahraman kendilerini ve dünya görüşlerini iğneleyici bir muziplik içinde acımasızca eleştiren, huzursuz ve inatçı Jimmy'nin sözlü tacizlerine maruz kalırlar. Jimmy saldırganlığını bazen aşağılamaya kadar götürür. Kahramanlar arasındaki bu tuhaf ilişki Alison'un arkadaşı üst-orta tabakadan Helena'nın gelişine kadar bu şekilde devam eder. Gördükleri karşısında derin bir şaşkınlığa düşen Helena hamile olduğunu öğrendiği Alison'u buradan ayrılmaya ikna eder ve babasını gelip Alison'u almak üzere çağırır. Jimmy'nin evde olmadığı bir zamanda, Alison babasıyla birlikte evi terk eder. Ancak ilginç bir şekilde Helena daha önceki sahnelerde nefretle andığı yaşam şeklini kendisi sürmeye başlar ve Alison'un rolünü üstlenerek Jimmy'nin sevgilisi oluverir. Helena'nın Jimmy'yle beraberliği Alison'un bebeğini kaybedip tekrar Jimmy'ye dönmesine kadar devam eder. Jimmy'nin öfkesine daha fazla dayanamayacak olan Helena da Jimmy'yi terk etmeye hemen razı olur ve onları yalnız bırakarak gider. Oyun Jimmy ve Alison'un kendi aralarında öteden beri oynadıkları ve her ikisinin de bu ilişkideki rollerini sembolik düzeyde yansıtan Ayılar ve Sincaplar adlı oyunla sonlanır.

Jimmy her yönüyle olumsuz bir oyun kahramanıdır. Zaten onu ilginç kılan da budur. Seyircinin (hatta oyundaki diğer kahramanların da) kafasını kurcalayan Jimmy'nin bu saldırgan tavrı ve bunun olası nedenleridir. Oyun ilk kez oynandığında Jimmy bu saldırganlığından ötürü "angry young man" (öfkeli genç adam) olarak adlandırıldı ve koşullarından hoşnut olmayan bir kuşağın sözcüsü haline geldi (Hayman, 1979, s. 9-10). Peki Jimmy neden bu kadar saldırgandır? Bu soruya verilecek yanıt oyunun hangi çerçevede değerlendirildiğine yani seyircinin duruşuna bağlıdır. Onun saldırganlığını en iyi açıklayabilen iki bakış açısı olduğu söylenebilir: Marksist ve psikoanalitik yaklaşım. Oyunun Marksist eleştirisi şimdiye değin pek çok defalar yapıldığından oyunun psikoanalitik, daha da özelden Lacancı bir analizi oyun hakkında yeni şeyler söylemek adına ilginç olacaktır.

Ancak hangi bakış açısından bakılırsa bakılsın, Jimmy'nin sorunu yaşamda bir merkez arayışında başarısızlığa uğramasıdır diyebiliriz. Gerçeği yorumlayabileceği, üzerine oturabileceği bir merkezden yoksundur Jimmy. Bu merkez Lacan'a göre kişinin yaşamdaki duruşuyla

bağlantılıdır; bu duruşun temel özellikleriyse bireyin “Simgesel düzendeki konumuyla doğrudan belirlenir” (Lacan, 1988, s.80). Jimmy’e göre, “[u]ğruna ölmek için iyi, cesur davalar” (s.117) yoktur artık. Diğer bir deyişle kendi gerçeğini anlamlı kılacak, yorumlayacak bir çerçevesi ya da duruşu yoktur onun. Kurulu düzenin kendine sunduğu gerçeklik yorumunu da pek inandırıcı bulmaz ve bu yorumun kendine tanıdığı konumdan da pek hoşnut olmaz. Oyundaki kahramanlardan Helena’nın de vurguladığı gibi “[ç]ağmın insanı” değildir (s.125). Alison’un Jimmy hakkındaki sözleri dikkate değer; “[b]en denedim. Ama, onun hissettiklerini duyamıyorum bir türlü. Haklı olduğuna inanamıyorum nedense” (s.54).

Jimmy içinde yaşadığı toplumun temelindeki Tanrı’yı ve herhangi bir dini öğretiyi de reddeder. Herhangi bir şeye ya da yere ait değildir. Toplumun kültürel dokusu onu mutsuz eder ve saldırganlığa yöneltir. Eyleme ve hedefe dönük davranışlar gösteremediği için felçli gibidir Jimmy. Bu yüzden de kendi deyimiyle “kaybedilmiş bir davadır” (s.133). Jimmy’ye göre etrafındaki insanlar yaşayan ölülerdir çünkü “[h]epsi de yaşamak açısından kaçmak istiyor” (s.131), ve kendini onlardan üstün tutar. Diğerleri derin bir uykunun pençesinde:dirler:

.... Rahatına bakıyor herkes. O güzel, derin uykusundan uyanmak istemiyor kimse. Siz ikiniz yakında keçileri kaçırtacaksınız bana, biliyorum. Neden küçük bir oyun oynamıyoruz? Hadi, gelin, insanmışız gibi yapalım. Gerçekten yaşıyormuşuz gibi. Hiç olmazsa bir süre için. Ne dersiniz? Hadi insan taklidi yapalım.... (s.13-14)

Doğal olarak Jimmy’nin değer yargıları diğerlerine anlaşılmasız gelir. Alison’ın da ifade ettiği gibi “Jimmy’nin kendine has bir ahlak anlayışı vardır. Annemin deyimiyle hafifmeşrep. Oldukça serbesttir ahlaki hükümleri, ama aynı zamanda çok sert kurallardır bunlar. Biliyor musun, gülünç gelecek ama evlenmeden önce hiç yatmadık biz Jimmy ile” (s.35). Alison oyunun başka bir yerindeyse şöyle der; “[s]onra da bakire olduğum için açık açık alay etti benimle. Sanki onu garip bir şekilde aldatmışım gibi öfkelenmişti bunun için. El değmemiş bir kadının kendini kirleteceğini sanıyor gibiydi” (s.36).

Jimmy’nin toplum dışına itilmişliğini Lacan’ın teorileri ışığında değerlendirirsek, bunun nedenini Jimmy’nin Oidipal dönemini sağlıklı atlatamamasıyla bunun sonucu olarak da topluma entegre olamamasıyla ya da Simgesel düzene geçememesiyle açıklayabiliriz. Peki ama bireyin

topluma mal edilmesinde Oidipal dönem neden bu denli önemlidir? Tura (1996) bunu şöyle açıklar:

Lacan'a biraz antropolojik açıdan yaklaşacak olursak şu tespiti yapabiliriz: Lacan'a göre Oidipus, yani Babanın Yasası, insanın kültürel bir varlık olarak kurulması için zorunludur. Çünkü Babanın Yasası, insanın kültürel bir özne olarak kurulmasını sağlayarak, içsel olanla dışsalı, sübjektifle objektifi, kendi ile ötekileri ayırt etmesine imkan veren Simgesel düzene girmesini sağlamakta, onu annesiyle dolayimsız haz durumunu arayıştan çıkararak toplumsal bir üye haline dönüştürmektedir (insanlaştırıcı kastrasyon). (s.140)

Lacan'a göre bir bebeğin toplumsal bir varlık olma yolunda kat etmesi gereken bir takım evreler vardır. Bebeğin toplumsallaşmaya giden bu yolculuğunda neler yaşadığı onun daha sonra nasıl bir birey olacağını büyük ölçüde belirler. Lacan bu evrelerin ilkinin Gerçek (*the Real*) olarak adlandırır ve bu dönem doğumdan bebeğin etrafındaki şeyleri kendi vücudundan farklı olarak algılayabilmesine kadar sürer. Bebek kendini anneye tam bir bütünlük içinde algılar. Bu ilk evrede bebeğin bütün dünyasını yalnızca ihtiyaçları (açlık, uykusuzluk, güven duygusu gibi) ve bunların giderilmesi oluşturur. Lacan bunu takip eden evreyi de Yansıtma / Ayna Dönemi (*the Mirror Stage*) ya da İmgesel Dönem (*the Imaginary Stage*) olarak adlandırır ki bu dönem bebeğin "ben"inin oluştuğu dönemdir (Lacan, 1977, s.1-2). Bebek artık ihtiyaçlarının yanında bir takım Dileklere (Demands) sahiptir. Dilekler ihtiyaçlardan pek çok yönden farklılık gösterir: ihtiyaçlarda olduğu gibi Dilekleri şeylerle karşılamak olası değildir, çünkü bebeğin Dilekleri onun sevgi ihtiyacının bir göstergesidir. Dolayısıyla bir Dileğin hedefi olan şey çocuğa verince çocuk hemen başka bir şeyi isteyebilir. Çünkü onun asıl amacı karşıdakinden ilgi ve şefkat alabilmektir, diğer bir deyişle onun Dilekleri yorumlanmalıdır (Sarup, 1992, s.67-68). Bebeğin bu süreci yaşayabilmesi için, önce kendisinin annesinden farklı bir varlık olduğunun bilincine varması, hatta etrafında kendinden farklı şeylerin olduğunu algılayabilmesi gerekir. Bu, kendinden farklı olanın, "diğeri" (*other*) kavramının kafasında oluşma sürecinin başlangıcıdır aynı zamanda. Bu farkındalık zamanla onda endişe yaratır ve Gerçek evresinde olduğu gibi gene annesiyle bütünleşmek ister. Bu bütünleşme, "diğeri"nin algılanmaya başlamasından sonra olanaksızdır artık. Ancak Yansıtma döneminde bebek bu "diğeri" kavramını yok ederek annesiyle yaşadığı tamlık hissini yeniden yakalamaya çabalar. Bu olanaksızdır çünkü özne/nesne (subject/object) ya da ben ve

diğeri (self and other) sürecine girmiştir artık. Dolayısıyla çocuğun Dilekleri bu bütünlük hissini yeniden yakalabilmek için başarısız girişimlerdir aslında. Ağladığında annesinin vereceği şey (meme ya da emzik) onu susturamayabilir çünkü o başka boyutta bir karşılık istiyordur. Bu dönem genellikle altıncı ve onsekizinci aylar arasındadır.

Bu dönemi Lacan'ın İmgesel ya da Yansıtma dönemi olarak adlandırmasının nedeniyse, çocuğun benlik kavramını aynadaki yansımasına (ki bu anne imgesinin eğretilmesidir) koşullu olarak oluşturabilmesidir. Diğer bir deyişle, annesine bakarak kendini tanımlar ve Lacan bebeğin yansımasında kendini tanımlaması deneyimini "görünen dünyanın" başlangıcı olarak nitelendirir (1977,s. 3). Annesi onun kendini bütünsel olarak algılayabilmesi için bir ayna görevi görür. Burada Lacan –"ben"'i algılama- bilinç sistemi ya da gerçeklik ilkesi üzerine kuramlara karşı çıkar ve aslında "ben"'in tamamıyla yanılısama (méconnaissance) ürünü olduğunu savunur (1977,s. 6). Çünkü aynada algılanan bütünsellik hem özünden uzaklaşma (alienation) hem de imge merkezli olduğu için bir yanılısamadır.

Çocuk hala toplumsallaşmamıştır. Bu evreyi çocuğun toplumsallaşmasını, Simgesel yapının bir parçası olabilmesini olası kılan Oidipal dönem izler:

"Ben," anne ile ikili ilişkiyi izleyen, başlangıçta bu ilişkiyle birlikte artık bir yabancıya, yani babaya bir rakip olma şeklinde yöneltilen saldırganlığı da yeniden üreten Oidipus çatışmasında kristalize olacaktır. Başkasının, ben'in ve nesnenin oluşturduğu üçlü, bu çatışmanın sonucundan doğacaktır. Oidipus, 'özdeşleşme-kimlik kazanma' bakımından özne'nin yeniden elden geçmesine, aynı cinsten ebeveynin imagosunun içselleştirilmesi yoluyla ikincil bir özdeşleşmeye neden olur. Ancak bu ikincil özdeşleşme, eğer bu özdeşleşmelerden ilki özneyi sürekli kendisiyle rekabet halinde bir özne şeklinde yapılaştırmak suretiyle gerçekleşmiş ise mümkün olur.

(Lemaire, 1996,s.157)

Simgesel yapı aynı zamanda dildir. Çocuk kendine "ben" diyebilmek ve "ben"'ini oluşturabilmek için dili kullanmak zorundadır. Bu ise toplumun içinde bulunduğu epistemik yapının çocukta kodlanması sürecinin başlangıcıdır.

Oidipal dönemin başında çocukta hala güçlü bir şekilde anneyle bütünleşme isteği, onun karnında kendine sunduğu korunaklı ortama dönme özlemi vardır. Bu bütünleşmeyi başarabilmek için annesi için

vazgeçilmez olmak, annesinin bilinçaltısındaki Fallus özlemini kendisi gidermek ister (1977.s. 289). Ancak bu isteği karşısında kendini hadım etmekle tehdit eden babasını bulur ve baba yoksun bırakıcı olarak iki yönlü müdahale eder: “[ç]ocuğu arzusunun nesnesinden yoksun bırakır ve anneyi fallik nesneden yoksun bırakır” (Lemaire, 1996.s. 159).

Burada baba sözcüğünü çift katmanlı almak zorundayız. hem çocuğun kendi babası hem de ataerkil toplumun temel yapılanma ilkesi olan, onun değer yargılarını oluşturan otoritesini (*the Name-of-the-Father*) düşünmeliyiz. Çocuğu hadım etmekle tehdit eden babanın kişiliğinde toplumdur aslında:

Babanın yasağı ile annesinden ayrılan, kastre edilen çocuk, arzusunun kadir-i mutlak gücünden vazgeçmeli ve belli bir sınırlanma yasasını kabul etmelidir. Yani “eksik”ini üstlenmeyi öğrenmelidir. Babaya ilişkin metafor sayesinde çocuk arzusunu isimlendirir ve ondan vazgeçer. Artık onun hakiki arzusu bilinç dışına itilmiştir. İşte, dile girişi belirleyen varoluşun dolaylımsız gerçeğine bir simge ve bir yasağı ikame eden bu kökensel bastırmadır.

(Lemaire, 1996.s. 165)

Buradaki toplumsal otorite boyutundaki Baba dille özdeşleşmiştir, çocuğa yaptırımlarını dille ulaştırır ve kodlar. Bu tehdit aynı zamanda ensestin yasaklanıp ataerkil aile yapısının devamlılığının sağlanması açısından temel koşuldur. Diğer bir deyişle, içinde yaşadığımız ataerkil yapı bu yasakla var olabilir ve kendi Simgesel düzenini/kültürünü devamlı kılabilir. “Toplumun bir üyesi” olduğunun bilincine varan çocuk bundan sonra içinde yaşadığı toplumun “normlarını, kanunlarını, tabularını ve ideallerini” benimseyecektir (Lemaire, 1986.s. 180).

Oidipal dönemde çocuk kendini babasının egosuyla özdeşleştirip annesiyle bütünleşmek ister. Dolayısıyla babasının yerini almak istediği için babasını kendine bir rakip olarak görür ve ondan nefret eder. Burada babasıyla özdeşleşmesinin nedeni babanın temsil ettiği Fallus’tur [bu sözcüğü Tura (1996) kültürel egemenliğin, eksiksizliğin, bütünlüğün simgesi olarak Türkçe’ye çevirir (s.124)]. Baba, oğul için özelliklerine sahip olunup alt edilmesi gereken bir hedeftir. Yani hem ulaşılması hem de yok edilmesi gereken bir hedef. Annesiyle arasında duran bir engeldir. Annesinin kendisine vermesini istediği pozisyonu verdiği bir rakiptir. Zaman içinde oğul babasını alt edemeyeceğini anladığı için anneye anne karnında yaşadığı bütünleşmeyi daha sonraki yıllara ve başka kadınlara

erteler. Babasına duyduğu nefreti bastırır ve onu kendine model alır. Diğer bir deyişle babasının otoritesine boyun eğer. Bu aynı zamanda ataerkil toplumun otoritesine bir boyun eğiştir. Erkek çocuğun kendi özünü bastırıp, topluma entegrasyonu, toplumun oluşturduğu epistemik yapının bir parçası olma sürecine girmesidir. Kendi özüne yabancılaşıp ya da onu bilinç altına itip ataerkil toplumun Simgesel düzenine geçiştir. Toplum bunu çekirdek aile içinde önce baba ve dil aracılığıyla başarır. Çocuğun dili iyice öğrenmesi de zaten Oidipal dönemin sonlarına rastlar.

Oidipal dönemde anne ile baba arasındaki ilişki de çocuğun Simgesel düzene geçişinde belirleyicidir. Babanın otoritesinin önce anne tarafından tanınması gerekmektedir, aksi halde çocuk Oidipal dönemini sağlıklı yaşayamaz. Lemaire bunu şöyle açıklar:

Fakat babanın insanlığı oluşturan yasanın temsilcisi olarak tanınması için onun sözünün anne tarafından tanınması gerekir. Çünkü babaya ayrıcalıklı konumunu veren üreme işlevindeki rolünün tanınması değil, “söz”dür.

O halde baba, anne tarafından erkek ve Yasa'nın temsilcisi olarak tanınırsa, özne, ailenin simgesel yasasını temellendiren Babanın-Adı'na, yani babaya ilişkin metafora ulaşacaktır. (Babanın-Adı, babaya ilişkin işlevin göstereni, babanın Ötekinin alanına, yani simgesel düzene terfi etmiş biçimdir.)

Eğer çocuk yasayı kabul etmezse ya da anne, babanın söz konumunu tanımaz ise özne fallusla özdeşleşmiş ve annenin arzusuna tabi kalacaktır. (1996,s. 161)

Bu süreci Tura (1996) şöyle özetler; “Oidipal dönem boyunca çocuk, babanın gerçekliğini simgeselleştirerek yani babanın metaforuna, “Babanın adı”na ulaşmakla başladığı süreci Babanın yasasına tabi olmayı kabul ederek tamamlar ve kültürel bir “özne” kimliğini kazanır” (s.131).

Bütün bu söylenenler ışığında Jimmy'yi değerlendirecek olursak görürüz ki onun Oidipal dönemi pek de sağlıklı geçmemiştir. Jimmy babasına acır, annesine de babasına yeterli ilgiyi göstermediği için düşmanca duygular besler. Annesi onlara duyarsız kalmakla babasına (aslında kendine) ihanet etmiştir. Babasına acıması da Jimmy'nin babasını bir otorite /güç figürü yani Fallus olarak almadığının bir göstergesidir. Diğer bir deyişle annesiyle arasındaki o güçlü bağı koparabilecek, bunun için de Jimmy'nin kendine model alabileceği, özdeşleşebileceği bir babası

olmamıştır. Aralarındaki üçlü ilişkide anne Fallus'un simgesi olmayı sonuna kadar başarmış, bu da ataerkil kültürün aile içinde kodlanmasını engellemiştir. Aslında Jimmy'nin babasının İspanya'daki iç savaşa katılmak üzere ülkeyi ve ailesini terk edip orada yaralanması, sonra da ölmesi bu değerlendirmeyi destekler görünüyor. İspanya'daki düzene karşı başlatılan iç savaşa katılmak üzere Birleşik Krallığın bir vatandaşı olarak gitmesi, babasının da içinde yaşadığı Simgesel düzende kendini pek evinde hissetmediğinin bir kanıtıdır. Diğer bir deyişle, Jimmy'nin babası da zaten topluma entegre olamamıştır (the Name of the Father ya da toplumsal otoriteyi içselleştirememiştir). Annesiyse tam tersi bir konumdadır, İngiliz toplumundaki sosyal hiyerarşiyi özümsemiş, sınıf atlamak isteyen, kocası bunu başaramadığı için onu yaşamda başarısız olmakla suçlayan bir kadındır. İçinde yaşadığı kültürün çelişkilerinden rahatsız olmayan, bu kültürün gücünden pay almaya çalışan biridir. Aşağıdaki alıntı Jimmy'nin babası ve annesiyle olan sıra dışı ilişkisini açıklayan güzel bir örnektir:

Tam on iki ay boyunca, babamı ölürken seyrettim. 10 yaşındaydım o zaman. İspanya'daki savaştan dönmüştü. Orada, Allahtan korkan bazı kibar beyler onu öyle bir hale getirmişlerdi ki, daha fazla yaşayacak durumda değildi artık. Herkes biliyordu bunu- hatta ben bile.

Ama biliyor musunuz, buna aldırın tek kişi bendim... Ailesi tedirgin oluyor, utanıyordu sanki bu meseleden. Utanç ve tiksinti duyuyorlardı....Anneme gelince, tek düşünebildiği gerçek, her konuda yanlış hareket eden bir adama hayatını adanmış olduğu idi. Annemin işi gücü, zenginlerle dost olmaya çalışmaktı... Modaya uyan, şık çekici insanlarla... Bunun için yaratılmıştı o.

Bu ateşler içindeki zavallı, yenilmiş insanı; küçük, ürkek bir çocuktan başka dinliyen yoktu. Ufacık yatak odasında saatler... saatler geçirirdim. Uzun uzun konuşurdu benimle. Anlattıklarının ancak yarısını anlayabilen bu yalnız, şaşkın, korku içindeki küçük çocuğa hayatından ne kaldıysa anlatırdı. Bütün duyabildiğim; umutsuzluk ve acıydı. Bir de baygın, hastalıklı kokusu ölen bir adamın.

Anlıyor musunuz, çok erken yaşta öğrendim ben öfkenin ne olduğunu- öfkenin ve çaresizliğin. Artık hiç unutamam onu..... (s,78-79)

Babasını ölürken seyrettiği için kendine acır, bu yüzden kendinin diğerlerine göre daha ayrıcalıklı olduğuna inanır. Bu deneyim onu öylesine derinden etkilemiştir ki seyirci ölürken seyrettiğinin gerçek babası mı

yoksa içinde barındırdığı baba fikriyle özdeş otorite ya da merkezle özdeş olan Simgesel Baba (the Name of the Father) mı olduğunu çoğu kez ayırt edemez. Yaşama karşı duyduğu bütün hıncını bu deneyime temellendirir Jimmy.

Annesinden ölesiye nefret eden Jimmy, bu nefretini yaşamındaki diğer kadınlara da taşır. Örneğin Alison hakkındaki düşüncelerini Cliff'e açıklarken bir düşmanından sözediyor gibidir:

Öyle münasebetsizdir ki. Her gece aynı şeyleri tekrarlamasını seyretmek zorundayım. Kendini yatağa atışı....sanki birinin suratına basıyormuş gibi. Perdeleri gürültüyle kapayışı... O kendine has, küstah ve yırtıcı tavırlarıyla yapar bunları. Denize bir savaş gemisi indirir gibi. Kadınların ne kadar gürültücü olduklarını fark ettin mi?..... Ya da tuvalet masaları başında seyrettin mi hiç onları? Silahlarını düşürüşlerini, kutularını, fırçalarını, rujlarını gürültüyle alıp koyuşlarını gördün mü?...

Ben geceler boyu seyrettim bunları. Bir kadını yatak odasındaki aynanın önünde görsen hemen anlarsın ne usta bir kasap olduğunu. Hiç pis, ihtiyar bir arabı, kuyruk yağıyla kıkırdak karışımı yemeğine parmaklarını daldırırken gördün mü? İşte tam ona benziyor. Allahtan çok kadın cerrah yok yeryüzünde. Yoksa o ilkel eller barsaklarınızı bir anda ortaya dökerdi. Hop! Dışarı çıkarıverir. Pudrayı kutusundan çıkarır gibi. Hop! Geri tıkıştırır, masasının üzerindeki pudra gibi.

.... Barsaklarınızı saç tokaları gibi yerlere saçardı. Böylesine gürültücü ve beceriksiz olabilmek için insanın duyularından tamamen yoksun olması gerekir. (s.26-27)

Bu nefret öylesine yoğunudur ki, bunun aslında tam tersi bir duyguyu derin bir sevgiyi ya da sevgi ihtiyacını ifade ettiği sanısına kapılız çoğu kez. Kendine seçtiği kız arkadaşları ya da eşi bu tezimizi doğrular niteliktedir. Alison'dan önceki kız arkadaşı kendisinden on yaş büyük bir anne figürüdür. Alison'la olan ilişkisine gelince o da pek farklı sayılmaz. Alison, Jimmy için her zaman sözlü tacizde bulunduğu, her fırsatta aşağıladığı, içinden geldiği sınıftan dolayı (Alison üst orta tabakadan gelmektedir) hep imalı göndermelerde bulunduğu, kendi ihtiyaçlarını gidermek için kullandığı bir kadındır. Alison'u oyun içinde hatırladığımız en çarpıcı sahneler zaten onun ütü yaptığı ya da Jimmy'ye bir şeyler getirdiği sahnelerdir.

İlginçtir ki, Jimmy ve Alison'un aralarında duygusal ve cinsel bir yoğunlaşmanın olabilmesi için ya Alison'un çok zayıf olması (Jimmy ve Cliff kavga ederken Alison'un incinmesinden sonra ya da oyunun sonunda çocuğunu kaybedince tekrar Jimmy'ye perişan bir halde gelip

ona yalvarması örneklerinde olduğu gibi) ya da sürekli oynadıkları oyunu tekrarlamaları gerekmektedir. Ayılar ve Sincaplar olarak adlandırdıkları bu oyun, Jimmy'nin kendini batı toplumundaki Ayı imgesiyle (bu aslında başka bir Fallus imgesidir) ve Alison'un da sincap (ürkek, zayıf, yardıma muhtaç) imgesiyle özdeşleşmesiyle olasıdır. Bu oyun da aslında çocuğun erken yaşta tanık olduğu anne-baba rollerinden pek farklı değildir. Ayı imgesi ataerkil aile düzeninde babanın simgelediği Fallus pozisyonuyla, Sincap imgesi de annenin simgelediği edilgen pozisyonla örtüşür. Lacan'a göre, çocuk anne için Fallus olmak ister, tıpkı bu oyunda olduğu gibi. Ancak bu fantazi biter bitmez Alison Jimmy için nefret edilecek bir kadın olur. O yalnızca Jimmy'nin ihtiyaçlarını gidermek için vardır artık.

Alison kendisini terk edince Jimmy pek de üzülmiş görünmez ve onun yerine Alison'un çok yakın arkadaşı Helena'yı geçirir. Helena Alison'dan biraz daha güçlü olmasına rağmen evdeki temel görevi Jimmy'nin ihtiyaçlarını gidermektir gene. Jimmy'nin birkaç saat içinde Helena'yla yeni bir ilişkiye başlayıvermesi irdelenmesi gereken bir noktadır. Jimmy Oidipal dönemini sağlıklı yaşayamadığı için hâlâ Yansıtma dönemindeki dürtülerinin esiridir. Bu yüzden kendi Dileklerini karşılayacak bir kadın olmadan yaşayabilmesi olanaksız gibidir ve bu kadının Alison ya da Helena olması onun için aslında çok da fark etmez. Ancak bu ilişki onu pek de mutlu etmez çünkü Yansıtma dönemindeki çocuğun anne karnına dönme isteği Jimmy'de Alison'un karnında kaybolma, yok olma korkusunu da barındırır. Jimmy'nin Alison'a sözlerinden sunulan aşağıdaki alıntılar bu fikri destekler niteliktedir:

-Biliyor musunuz, kendi isteğimle olmadığı zaman sevişmenin o büyük hazzını tadamam ben. Onun da kendine has bir şehveti olmadığını söylemek istemiyorum. Bir piton yılanının şehveti vardır onda. Bütünümlü yutar beni her seferinde, sanki kocaman bir tavşanmışım gibi. İşte buyum ben! Karnındaki şişkinlik! Bunun ne olduğunu merak ediyorsan söyleyeyim: Benim o! Oraya diri diri gömülmüş olan; çıldıran; o kıpırtısız karanlık tünelde boğulan varlık benim! Hiç bir ses, bir ürperiş bile yok. Tek bir kıpırtı bile. Bu hazmedilmesi güç yığınım, o şişkin, doymuş işkembede bir hareket uyandıracaklarını sanırsın. Ama hayır, öylece durur o!..Uykuya dalar ve sindirir beni... Ben tamamen yok oluncaya kadar... (s.47)

Jimmy'nin ideal kadın tipinin Alison tarafından tanımlanması da yukarıdaki alıntılara katkıda bulunması adına ilginçtir; “[b]izlere hiç benzemeyen birini istiyor o. Ne olduğunu iyice bilemiyorum. Bir Yunanlı fahişe ile anne ve köle karışımı bir şey” (s.128).

Daha önce de sözü edildiği gibi, toplum epistemini bireylere dil aracılığıyla benimsetir, diğer bir deyişle kodlar. Simgesel düzene girişle dil edimi arasında birebir paralellik vardır. Tura'nın da ifade ettiği gibi, "bir söz, ancak belli bir konumda anlam kazanır ve söz konusu konum da bizzat söylemin kendisi kadar simgesel mahiyettedir" (s.120). Jimmy durmadan konuşur, bir şeyler yapmaktan söz eder, etrafındakileri sözcük bombardımanına tutar, hatta onları bunaltır. Alison'un birinci perdede Jimmy'nin hiç durmadan yaptığı konuşmalara gösterdiği tepki şöyledir: "Allahım! Eğer susmazsa delireceğim şimdi" (s.24). Ama Jimmy eyleme geçiremez dediklerini. Öyle çok konuşur ki, sözcükleri herhangi bir şey ifade etmeden havada asılı kalır, Alison'un babasının da dediği gibi onlardan "ayrı bir lisanda" konuşur Jimmy (s.87). Karısı Alison'un tepkisizliğinin nedenlerinden biri de budur. Jimmy'nin sözcükleri artık bir şey ifade etmez ona, içleri boşalmıştır. Ya da sözcükleri bir anlama ulaşmadan yiter gider. Sözcüklerin gönderme yaptığı bir merkez ya da içinde barındığı bir epistemik çerçeve yoktur. Jimmy'nin sözcüklerinin bir süre sonra anlamını yitirmesi aslında onun epistemik yapının pek de içine giremediğini destekler. Sürekli konuşmak, ama gene de kendini ifade edecek sözcükleri bulamamak, yaşadığı hayal kırıklığıyla daha da çok konuşmak... Jimmy'nin kaderidir bu. Bu epistemik yapıyı eleştirmek, hırpalamak için aradığı sözcükleri bu yapıyla özdeş bu dilde zaten bulması olası değildir. Bu epistemik yapı varlığını sürdürebilmek için, kendini çürütecek, hırpalayacak sözcüklere sansür koymuştur.

İçinde yaşadığı simgesel düzende bir duruş / yer edinemeyen ve bu yüzden de acı duyan Jimmy mutluluğu Alison'la oynadığı Ayılar ve Sincaplar oyununda bulur. Yani Lacan'ın Yansıtma dönemi tanımlarken kullandığı sözcüğü kullanırsak bir yanılığ / yansıma / Imago'da bulur. Yalnızca bu oyunu oynarken sevgi dolu bir adamdır, onun dışında saldırgan ve geçimsizdir. Alison neden Ayılar ve Sincaplar oyununa başladıklarını şöyle anlatır:

Her şeyden kaçmanın tek yolu du. Kurtuluş yolunu, birbirimiz için birer hayvan olmakta aramamız; kutsallığına inanmadığımız bir dinin papazlığını yapmak gibi bir şey. Küçük, tüylü beyinleri olan küçük, tüylü yaratıklar haline geliveriyorduk hemen. Birbirlerine süssüz, ilkel, içten bir sevgiyle bağlı yaratıklar... İki kişilik, küçük, rahat kafeslerinde yaşayan oyuncu, tasasız yaratıklar... İnsan olmanın acısına dayanamayanların denge sağlayabilmek için buldukları aptalca bir yol bu.

(s.62)

Alison'un geri gelişinden sonra bu iki kahramanın yaşadıklarını sorgulamaları beklenir ancak oyun gerçeklerden kaçmak isteyen Alison'la Jimmy'nin Ayı ve Sincap rollerine bürünüp aradıkları mutluluğu kısa bir süreliğine de olsa yakalayabildikleri bir sahneyle sonlanır:

Jimmy: Ayı inimizde, sincap yuvamızda beraber olacağız. Balla, fındıkla besleneceğiz. Bir yığın fındıkla. Şarkılar söyleyeceğiz kendimiz için. Sıcak ağaç kovuklarını, gizli mağaraları, güneşin altında uzanmayı anlatan şarkılar. Sen o koca gözlerini postumdan ayırmayacaksın hiç. Pençelerimi düzgün tutmama yardım edeceksin. Ben biraz ihmalkar, yaramaz bir ayıyım çünkü. Ben de o ipek gibi yumuşacık tüylü kuyruğunu pırıl pırıl yapmana yardım edeceğim. Çünkü çok güzel bir sincapsın sen. Ama benim gibi sen de çok parlak değilsin, dikkatli olmalıyız onun için. Her yerde zalim, çelik tuzaklar var. Çılgın, yaramaz, ürkek hayvanıkları bekliyor değil mi?... Zavallı sincaplar!

Alison:Zavallı ayılar'...Oh, zavallı ayılar! (s,134-135)

Sonuç olarak, Jimmy'yi Lacan'ın gelişim evrelerine göre değerlendirdiğimizde diyebiliriz ki, Jimmy kendini içinde bulunduğu epistemik yapının bir parçası olarak göremez ve onun bu ayrıksılığı saldırganca tutumunda ifade bulur. Her şeye ve herkese karşı yönelttiği bu saldırganlıktan ancak Yansıtma döneminde anne ile çocuk arasında kurulan simbiotik ilişkiyi yeniden yakalayabildiği Ayılar ve Sincaplar oyununu oynarken kurtulabilir. Bu da Lacan'a göre, Yansıtma dönemini Simgesel düzende yeniden yaratma girişimidir ve Jimmy'nin, Simgesel düzendeki Baba'nın Yasasını içselleştiremediğini gösterir.

KAYNAKÇA:

- Hayman, Ronald. (1979). *British Theatre since 1955*. Oxford: Oxford University Press.
Lacan, Jacques. (1977). *Ecrits A Selection*. Fransızca'dan çev. Alan Sheridan. London:W.W. Norton.

- Lacan, Jacques. (1988). *The Seminar of Jacques Lacan: Book II*. Ed. J.A. Miller. New York: W.W. Norton.
- Lemaire, Anika. (1996). "Simgesel'e Girişte Oidipus'un Rolü," *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. Saffet
- Murat Tura, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s,153-173.
- Lemaire, Anika. (1986) *Jacques Lacan*. Fransızca'dan çev. David Macey. London:Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Osborne, John. (1972). *Öfke*. İngilizce'den çev. Nuran Emren. Ankara: Milli Eğitim Basımevii
- Sarup, Madan. (1992). *Jacques Lacan*. Hemel Hempstead, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Tura, Saffet Murat. (1996). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nurten Birlik
ODTÜ
Yabancı Diller Eğitimi Bölümü
ANKARA

[Alındı: Mart 2004;
Düzeltilme : Haziran 2004;
Basım onayı : Temmuz 2004]